

İnsan Nedir?

Tuhaf zamanlar: Sermaye/ paranın ve metaların, ve onların hiçbir engel, sınır ve kural tanımayan hareketlerinin başka her şeyi çözdüğü, erittiği ve ortadan kaldırdığı bir çağın tam ortasındayız. İnsana derinliğini ve yüceliğini bahşeden, toplumsal ilişkileri, ortak bir hayatı ve en nihayetinde toplumu mümkün kılan sembolik değer ve yapıların, ve ideallerin parçalandığı ve yerinden edildiği, ve bunların yerine herşeyin ölçüsü haline gelmiş metaların ve paranın evrenselleşmiş ve yüksüz değerinin konulduğu zamanlar. Kendiyle özdeş olma hali, sahilik hiçbir entite için söz konusu bile değil artık. Dünya çeşitli suretler ve sahtekarlıklardan oluşan bir galeriye dönüşmüş durumda epeydir, devasa bir pazara. Her şeyin bir fiyatı var günümüzde, bir piyasa değeri. Değerler, kimlikler, öznellikler, duygular piyasanın çelikten yasalarına ve işleyişine tabi artık. Ne dindarlık söz konusu artık, ne milliyetçilik, ne de yurtseverlik. Hakikilik ve sahiciliğin kaybolduğu, riyakarlık ve utanmazlığın yükseldiği ve değerli sayıldığı bir çağ bu. Genelleşmiş sapkınlık çağı.

Canavarca işleyişini sürdüren ve ancak çok yönlü ve inatçı bir anti-kapitalist mücadelenin başarısı ölçüsünde zayıflatabilir ve geriletebilir olan bu devasa çark karşısında bir tür savunma refleksiyle ve çaresizce mistisizme gömülmek, çeşitli pratik, ilişki, deneyim ve bilgi alanlarını mistik bir hale ile kaplamaya çalışmak ne kadar olağanlaştı. Örneğin psikanalize ya da genel olarak insan ruhsallığına ilişkin olarak insanın karanlığından dem vuran söylemler söz konusu mistikleştirme jestinin kaba bir örneği olmaktan öte nedir ki? Korkunç ve ürkütücü güçlerin istihdam edildiği karanlık bir alan olarak tasvir edilen bir bilinçdışı kavramından ve ona yaslanan herhangi bir tedavi pratiğinden nasıl bir yarar umabiliriz ki? Tehdit edici ve istenmeyen duygu ve düşüncelerin bastırılarak depolandığı bir mahzen ya da cadı/ şeytan benzeri varlıkların cirit attığı ve fokurdadığı karanlık ve tuhaf bir kazan gibi tahayyül edilen bir bilinçdışı psikanalizden ziyade bir tür gizemciliğin konusu olabilir ancak. Bu mistik/ ezoterik anlatıda varsayılan bir diğer şey de, kişiliğin ya da benliğin verili bir entite/ kendilik olduğu, yani baştan itibaren orada olan ve değişmeden kalan bir ruhsallık çekirdeğine/ tözüne sahip olduğumuzdur.

*

Ne ruhsal yapımızın/benliğimizin mistik ya da karanlık bir içeriği vardır, ne de hep aynı kalan -ya da yalnızca başlangıçtaki niteliklerinin çizgisel bir hat boyunca olgunlaşması anlamında 'değişen'- orijinal bir kişiliğimiz. Aynı zamanda bütün dikkatini intra-psişik alana (tekil ruhsallık-içi yapıya) yönelten bu anlayışın varacağı nihai nokta; bireysel kadın ve erkeklerin ötesinde toplum diye bir şey yoktur, hükmüdür. Daha önce de ifade etmişim: Öteki -hem dil hem de somut ötekiler anlamında Öteki- ile birlikte ve Öteki sayesinde varoluruz: Kökensele olarak kendi ile dürtüsel itkisi arasında içeriden bölünmüş haldeki proto-özne, çareyi söz konusu bölünmüş varoluşunu dışsal bir ilişkiye aktarmakta bulur. Ötekine yönelir, Ötekine seslenir, Ötekiden medet umar. Zira o bölünmüşlük ve itkisel uyarım karşısında çıplaktır, çaresizdir, savunmasızdır. Böylece ilk ilişkiyi, ilk bağı/bağlantıyı, ilk etkileşimi oluşturur, öğrenir, tecrübe ederiz, hayatlarımızın tarih-öncesi dönem kapanır. Başlangıçtaki bu ham malzeme Ötekinin sağladığı, Ötekide ikamet eden farklı sözcükler/gösterenler tarafından işlendiği ve yeniden yaratıldığı ölçüde bir kişiliğe/kimliğe kavuşuruz.

Kişiliğimizi/kimliğimizi tekrar tekrar ve tedricen oluşturmamızı sağlayan ve ilk bakışta sadece benliğe/kendiliğe aitmiş gibi görünen bütün temel sorular ve yanıtlar artık o ilişki matrisinde, o ilişki matrisi yüzünden tezahür edecek, orada mayalanacak, işlenecektir: Nasıl bir cinsiyetli varoluşa sahibim -kadın ve erkek olarak kimim-, öteki cins karşısında neredeyim, öteki cinsle ilişkimde kimim, otorite makamı ve figürü karşısında kim olarak varım ve nerede duruyorum. Burada artık, tekil bireyle sınırlı intra-psişik alan önemini kaybetmiş, çoktan bölünmüş olan özne ile Öteki arasındaki ilişki öne çıkmıştır. Bu ilişki matrisinin kurucu kapasitesi ve vasfını benle sınırlı düşünmemeliyiz. Bu sayede öteki de dönüşür, yeniden oluşur ve yeni bir kimlik/kişilik kazanır.

Psikanalizde aktarım (transferans) konusu söz konusu iki farklı anlayışın en bariz biçimiyle ortaya çıktığı alanlardan birisidir belki de. Buradan devam etmek üzere.

Erdoğan Özmen

Birikim Dergisi

Kasım 2021